

DOI: 10.31648/an.7805

SENEGALSKI PISARZ
MOHAMED MBOUGAR SARR.
LAUREAT NAGRODY GONCOURTÓW 2021
W DYSKURSIE MEDIALNYM

SENEGALESE WRITER MOHAMED MBOUGAR SARR.
LAUREATE OF THE GONCOURT PRIZE 2021
IN THE MEDIA DISCOURSE

Bara Ndiaye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7485-1869>

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / University of Warmia and Mazury in Olsztyn

e-mail: bara.ndiaye@uwm.edu.pl

Iwona Anna NDiaye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3881-0474>

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / University of Warmia and Mazury in Olsztyn

e-mail: anna.ndiaye@uwm.edu.pl

Keywords: Mohamed Mbougar Sarr, Goncourt literary prize, media discourse

Abstract: The main goal of the undertaken research was to present how texts devoted to literary events function in contemporary media discourse. The article analyzes the reaction of the French-speaking media to the literary event of the Francophone world – presenting a Senegalese writer with the most prestigious literary award in France. The authors review the major media publishing in French in which the figure of the laureate Mohamed Mbougar Sarr was celebrated, the content of the awarded novel as well as the opinions of critics and journalists. The online versions of, among others, *Le Monde*, *Le Courrier International*, *Le Soleil*, *LaPresse.ca*, *Le Soir*, *L'Observateur Paalga* and audiovisual media such as RFI, TV5 Monde, France 24, TSR were analyzed. The choice of the aforementioned media was motivated by the desire to investigate the

issue in journalistic texts, diverse in terms of themes, content, and style. The authors also try to explain the phenomenon of hatred towards the laureate expressed by some Senegalese Facebook and Twitter users.

1. Wprowadzenie

Zainteresowanie francuskojęzyczną prasą jako nośnikiem dyskursu wynika z przekonania, że frankofońskie media są głównym narzędziem kreowania wizerunku Afryki we frankofońskim dyskursie publicznym. Artykuły prasowe ukazujące się w mediach europejskich i afrykańskich dostarczają odbiorcom wiedzy na temat Afrykańczyków, jak również kształtują wobec nich określone postawy społeczne. Prasa opiniotwórcza wyznacza ramy porządku spraw (tzw. *agenda setting*), poprzez hierarchizację prezentacji tematów, decyduje o tym, co jest godne uwagi¹. Publikacje prasowe stanowią tło debaty wokół stosunków francusko-afrykańskich, budują ramy przestrzeni komunikacyjnej dla dyskursu publicznego. Ważna jest także wielogłosowość prasy – prezentacja szerokiego wachlarza stanowisk, dyskusji i polemik fundamentalnych dla ogólnospołecznej wymiany poglądów w kwestii afrykańskiej. Dyskusje i polemiki toczące się na łamach prasy współtworzą charakter relacji pomiędzy odbiorcami a przedmiotem opisu, kształtują kierunek interpretacji nadając mu odpowiedni ładunek emocjonalny.

Wybór francuskojęzycznej prasy jako nośnika dyskursu wynika z kilku powodów. W tym kontekście należy podkreślić, iż periodyczne komunikowanie masowe jest ważnym aspektem relacjonowania rzeczywistości. Jak podkreśla Walery Pisarek, konkurencja ze strony mediów elektronicznych nie zagraża prasie w segmencie bardziej wymagających kręgów odbiorców, dla których kryterium wyboru medium nie jest rozrywka, ale informacja: „Zdetronizowana przez telewizję prasa codzienna zachowuje status medium bardziej prestiżowego, wyspecjalizowanego funkcjonalnie, tematycznie lub terytorialnie, z publicznością bardziej wykształconą, zamożniejszą, bardziej krytyczną i aktywną społecznie” [Pisarek 1988, 65]. W świetle tej koncepcji media wyznaczają tzw. porządek spraw, ukierunkowują bowiem uwagę na wybrane wydarzenia, nadają określonym wydarzeniom znaczenie, a inne marginalizują, tematy dnia dobiegane są według hierarchii ważności z punktu widzenia nadawców. Decydując o tym, co jest ważne, media wywierają znaczny wpływ na formowanie opinii publicznej. Dlatego też w obliczu rozwoju innych form komunikowania masowego to właśnie prasa stanowi główne źródło wiedzy na temat współczesnej frankofońskiej Afryki, dostarczając informacji na temat polityki, społeczeństwa, historii i kultury afrykańskiej.

¹ Sformułowana przez Maxwella McCombsa teoria *agenda setting* ilustruje rolę prasy w przestrzeni społecznej [McCombs, D. Shaw 1972, 176-187; McCombs 2008].

2. Cel i założenia metodologiczne

W niniejszych rozważaniach podjęto próbę pokazania roli, jaką pełnią teksty publicystyczne we współczesnej komunikacji masowej. Przyjęto założenie, iż analiza tego typu tekstów pozwoli wykazać ich funkcje w zakresie wywierania wpływu na czytelnika oraz kształtowania opinii społecznej. Zasadniczym celem, jaki został sformułowany w ramach podjętych przez nas badań, była chęć przedstawienia, w jaki sposób we współczesnym dyskursie medialnym funkcjonują teksty poświęcone wydarzeniom literackim.

Celem artykułu jest analiza reakcji francuskojęzycznych mediów na wydarzenie literackie frankofońskiego świata – przyznanie senegalskiemu pisarzowi najbardziej prestiżowej literackiej nagrody we Francji. Autorzy dokonują przeglądu najważniejszych mediów publikujących w języku francuskim, w których celebrowano sylwetkę laureata Mohameda Mbougara Sarra, prezentowano treść nagrodzonej powieści oraz opinie krytyków i dziennikarzy. Szczegółową analizą objęto wersje online wybranych tytułów prasowych („Le Monde”, „Le Courrier International”, „Le Soleil”, „La Presse.ca”, „Le Soir”, „L’Observateur Paalga” oraz mediów audiowizualnych (RFI, TV5 Monde, France 24, TSR). O kryteriach wyboru powyższych mediów zdecydowała pozycja na rynku medialnym, oddziaływanie społeczne, zakres problemowy i tematyczny publikacji, nie tylko w poszczególnych krajach, lecz także w świecie frankofońskim. Wszystkie należą do opiniotwórczych organów, natomiast różni je profil polityczny, zakres tematyczny oraz doświadczenie na rynku medialnym. Wybór powyższych tytułów prasowych był podyktowany chęcią prześledzenia interesujących nas zjawisk w tekstach publicystycznych, zróżnicowanych zarówno pod względem tematycznym, merytorycznym, jak i stylistycznym. Autorzy podejmują również próbę wyjaśnienia zjawiska skrajnie negatywnych reakcji ze strony senegalskich użytkowników Facebooka oraz Twittera.

Obraz świata zawarty w mediach może być analizowany z różnej perspektywy². Analiza treści jako metoda badawcza skoncentrowana jest na „stworzeniu obiektywnego, mierzalnego i podlegającego weryfikacji zestawienia jawnej części przekazu” [Fiske 1999, 172]. Wymaga skategoryzowania i podania liczby pewnych elementów występujących w komunikatach: „analiza ta polega na formułowaniu kategorii, a następnie na liczeniu stwierdzeń wtedy, gdy kategorie te są używane w określonym fragmencie tekstu (...)” [Silverman 2007, 148]. Selekcja publikacji na potrzeby niniejszej publikacji nastąpiła za pośrednictwem użycia słów kluczowych: *Mohamed Mbougar Sarr, Prix Goncourt 2021, „La Plus Secrète Mémoire des hommes”, Le Goncourt remis au Sénégalais*. Następnie przeprowadzono jakościową analizę treści z uwzględnieniem perspektywy medialnej.

² Więcej na ten temat zob. [Ptaszek 2015, 21].

3. Goncourt – najstarsza nagroda literacka we Francji

Nagroda Goncourtów (fr. Prix Goncourt) to najstarsza i najbardziej prestiżowa nagroda literacka we Francji, ufundowana w 1896 roku przez Edmonda Louisa Antoine Huot de Goncourta (1822-1896). Towarzystwo Literackie jego imienia powstało oficjalnie w 1902 roku (Société littéraire des Goncourt). Od czasu pierwszego przyznania nagrody 21 grudnia 1903 roku Académie Goncourt, zgodnie z życzeniem zawartym w testamencie francuskiego krytyka literackiego i wydawcy, wyróżnia „najwybitniejsze francuskojęzyczne dzieła literackie”. Laureat Nagrody Goncourtów, przyznawanej najlepszemu w danym roku utworowi prozaicznemu (zwykle powieści), ogłaszany jest zawsze w listopadzie. Uroczystości wręczenia nagrody tradycyjnie odbywają się w paryskiej restauracji Drouant³.

W latach 1903-2021 uhonorowano 129 pisarzy, wśród których znaleźli się tak wybitni francuscy prozaicy jak Marcel Proust, Simone de Beauvoir, Michel Tournier, Patrick Modiano (późniejszy noblista) i wielu innych. Nagroda może być przyznana jednemu autorowi tylko raz w życiu. Jedynym wyjątkiem był Roman Gary, który otrzymał ją dwukrotnie po dokonaniu mistyfikacji. Po raz pierwszy w 1956 roku za powieść *Les Racines du ciel* (*Korzenie nieba*), a po raz drugi w 1975 roku za *La Vie devant soi* (*Życie przed sobą*), którą wydał pod pseudonimem Émile Ajar. Prawdziwą tożsamość autora Gary ujawnił dopiero w książce *Vie et mort d'Émile Ajar* (*Życie i śmierć Émile'a Ajara*), wydanej po śmierci.

Laureat prestiżowej Prix Goncourt otrzymuje jedynie symboliczny czek na 10 euro, jednak nagroda przynosi laureatom ogromny rozgłos oraz sukces komercyjny. Doskonałym przykładem jest Hervé Le Tellier – laureat z 2020 roku, członek eksperymentalnej grupy literackiej OuLiPo⁴, określanej mianem spadkobiercy francuskiego eseisty Georges'a Pereca (1936–1982), zaliczanego do grona istotnych współczesnych twórców⁵. Nagrodzona powieść *L'Anomalie* (*Anomalia*) Le Telliera w samej tylko Francji rozeszła się w liczbie ponad miliona egzemplarzy. Książka jest najlepiej sprzedającą się laureatką od czasów opublikowanej w 1984 roku powieści *L'Amant* (*Kochanek*) francuskiej pisarki

³ Drouant – historyczna paryska restauracja założona w 1880 r., mieszcząca się w dzielnicy Opera. Od 1903 r. siedziba słynnych nagród literackich Goncourt i Renaudot.

⁴ OULIPO [ulipo], Ouvroir de Littérature Potentielle [‘pracownia literatury potencjalnej’], francuskie ugrupowanie literackie, założone w 1960 r. m.in. przez R. Queneau i F. Le Lionnais; jego członkowie (poza założycielami m.in. G. Perec i J. Roubaud), uprawiali przeważnie – obok twórczości literackiej – logikę, matematykę i in. dziedziny nauk ścisłych, dokonywali śmiałych eksperymentów formalno-językowych w prozie i poezji, ściśle przestrzegając narzuconych sobie wymogów (contraintes), obowiązujących w trakcie tworzenia danego utworu. W: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/OULIPO;3952826.html>.

⁵ Z uwagi na sytuację pandemiczną COVID-19 uroczystość wręczenia nagrody odbyła się online w formie wideokonferencji.

Marguerite Duras [*Nagroda Goncourtów*]https://pl.wikipedia.org/wiki/Nagroda_Goncourt%C3%B3w].

W 1988 roku utworzono inną wersję Nagrody Goncourtów – Prix Goncourt des lycéens, która przyznawana jest autorom powieści w języku francuskim. Nagroda została ustanowiona przez Ministerstwo Edukacji Francji, we współpracy z nauczycielskim stowarzyszeniem Bruit de Lire i FNAC, największą francuską detaliczną sieć sprzedaży produktów z dziedziny kultury i elektroniki. Jej celem było zachęcanie młodych ludzi do czytania, dlatego też wręczają ją francuscy licealiści. Jury składa się z ok. 2000 uczniów liceów i innych szkół średnich (łącznie ze szkołami w zakładach poprawczych), którzy czytają powieści autorów nominowanych przez Académie Goncourt. Przez dwa miesiące przeprowadzane są dyskusje na temat prac i spotkania z autorami, po których młodzież dokonuje wyboru. W połowie listopada przedstawiciele oddziałów regionalnych spotykają się w celu odbycia ostatecznej narady w Rennes. Prix Goncourt des lycéens jest ogłaszana w Rennes, kilka dni po „dużym” Goncourt. Z czasem nagroda zdobyła prestiż i stała się jedną z ważnych nagród dla francuskiej literatury.

Od 1998 roku istnieje również polska nagroda Goncourtów – Choix Goncourt de la Pologne. Prestiżowe wydarzenie literackie organizowane jest corocznie przez Instytut Francuski w Krakowie we współpracy z uniwersytetami z całej Polski. W skład jury wchodzi studenci romanistyki. Ogłoszenie laureata następuje podczas Targów Książki w Krakowie. W 2020 roku z powodu pandemii COVID-19 wybór najlepszej francuskiej powieści spośród 15 tytułów nominowanych do głównej Nagrody Goncourtów nastąpił podczas wideokonferencji. W skład jury weszli studenci reprezentujący dwanaście wydziałów filologii francuskiej z polskich uczelni. Zwycięzcę ogłoszono na Międzynarodowym Festiwalu Literatury im. Josepha Conrada. Jury przyznało nagrodę z następującym uzasadnieniem: „Tegoroczną nagrodę Polski wybór Nagrody Goncourtów otrzymuje Hervé Le Tellier za powieść *L'Anomalie* za przewrotne połączenie logiki i absurdu zarówno formy, jak i treści, wywołujące u czytelnika niepokój i niezrozumienie, które, jak pisze sam autor, przewyższa wiedzę, inteligencję i geniusz. Wyróżniając się formą *L'Anomalie* zadaje pytanie o granice naszego pojmowania świata. Każde zastanawia się, czy nie jesteśmy tylko symulacją z przemyśleń Nicka Bostroma...” [*5-godzinna debata...*]. W 2021 roku uroczystości odbyły się w słynnej Piwnicy pod Baranami w Krakowie. Takie „narodowe wersje” Goncourtów istnieją także w Rumunii, Serbii, Algierii, Chinach, Brazylii – w sumie jest ich czternaście.

4. Finaliści Nagrody Goncourtów 2021

Grono finalistów Nagrody Goncourtów w 2021 roku reprezentują pisarze należący do różnych pokoleń, o odmiennym doświadczeniu oraz tożsamości kulturowej. Wśród czterech finalistów znalazły się powieści: *Le Voyage dans l'Est (Podróż na Wschód*, wyd. Flammarion) Christine Angot; *Enfant de salaud (Dziecko drania*, wyd. Grasset) de Sorj Chalandon, *Milwaukee Blues* (wyd. Sabine Wespieser) Louis-Philippe'a Dalemberta, *La plus secrète mémoire des hommes (Najbardziej sekretna pamięć ludzi*, wyd. Philippe Rey / Jimsaan) Mohameda Mbougara Sarra.

Louis-Philippe Dalembert (ur. w 1962 w Port-au-Prince na Haiti), haitański poeta i powieściopisarz mieszkający w Paryżu, pisze w języku kreolskim i francuskim. Jego prace zostały przetłumaczone na kilka języków. Dalembert jest autorem przejmującej powieści *Milwaukee Blues*, której fabuła nawiązuje do realnych wydarzeń⁶. Morderstwo George'a Floyda w maju 2020 roku zainspirowało pisarza do napisania książki o trudnym, pełnym wyrzeczeń i niesprawiedliwości społecznym życiu czarnoskórego chłopca pochodzącego z getta. Imię głównego bohatera Emmetta przywraca także pamięć o Emmecie Tillu, nastolatku zamordowanym przez rasistów z Południa w 1955 roku [*Goncourt 2021: Milwaukee Blues...*]. Wielogłosowa narracja literacka stanowi wielogłos osób, które opowiadają historię Emmetta i gwałtownie przerwana karierę dobrze zapowiadającego się młodego piłkarza. Tragedia George'a Floyda i wszystkich ofiar rasizmu pozwoliły haitańskiemu autorowi stworzyć książkę o uniwersalnym znaczeniu. *Milwaukee Blues* jest czymś więcej niż zwykłą powieścią, przybiera formę apelu, elegii wzywającej do tolerancji. Przypomnijmy, że L.-Ph. Dalembert jest autorem powieści *Mur Méditerranée* (wyd. Sabine Wespieser), którą napisał, zainspirowany tragedią nielegalnych imigrantów, którzy latem 2014 roku zatonęli na Morzu Śródziemnym, oraz łodzi uratowanej przez duński tankowiec Torm Lotte. Z właściwą sobie empatią, umiejętnością zarysowania wyrazistych charakterów i poczuciem humoru powieściopisarz nakreślił portrety kobiet o różnym pochodzeniu: Nigeryjki żydowskiego pochodzenia (Ibo), prawosławnej chrześcijanki z Erytrei (Semhar), muzułmańskiej Syryjki (Dima). W 2019 roku powieść o migracji i wygnaniu została nagrodzona Prix Goncourt des lycéens oraz La Liste Goncourt – le choix polonais i przyniosła autorowi ogromny rozgłos⁷.

Sorj Chalandon (ur. w 1952 roku) przez ponad 30 lat był dziennikarzem „Libération”, a następnie „Le Canard Enchaîné”. W 1988 roku otrzymał nagrodę

⁶ *Milwaukee Blues* – tytuł utworu nagranych we wrześniu 1930 r. przez Charliego Poole'a (1892-1931) i North Carolina Ramblers. Grupa przeszła kilka zmian personalnych, odkąd zaczęła nagrywać w 1925 r. Skrzypkiem w czasie nagrywania był Odell Smith (1908-1959). Po śmierci Poole'a Smith zaczął grać z Carolina Buddies. W połowie lat 30. współpracował z gitarzystą Cliftonem Kinnym „Cliff” Clinardem (1915-2001).

⁷ Powieść *Mur Méditerranée* otrzymała m.in. Prix de la langue française 2019.

Albert-Londres za reportaże o Irlandii Północnej i procesie Klausa Barbiego⁸. Również proza Chalandon zyskała uznanie krytyków. W 2011 roku powieść *Une promesse (Obietnica)*, opublikowana przez wydawnictwo Grasset, otrzymała nagrodę Médicis. Powieść *Retour à Killybegs (Powrót do Killybegs)* zdobyła Grand Prix du Roman de l'Académie française oraz znalazła się na krótkiej liście Prix Goncourt. Zaś powieść *Le Quatrième Mur (Czwarta ściana)* została nagrodzona Prix Goncourt des Lycéens 2013. Nominowana do Nagrody Goncourta w 2021 roku książka *Enfant de salaud (Dziecko drania)* przywołuje pamięć o trudnych czasach okupacji niemieckiej. Autor po raz kolejny powraca do nazistowskiej przeszłości swojego ojca. Z problemem dramatycznych relacji ojciec – syn zmierzył się wcześniej w powieści *Profession du père (Zawód ojca)* z 2015 roku. Tym razem odwołał się również do swojej dziennikarskiej przeszłości. Sorj Chalandon relacjonował dla gazety „Libération” proces sądowy, w którym mężczyzna nazywany „rzeźnikiem Lyonu” został oskarżony o zbrodnię przeciwko ludzkości. Wielką siłą książki *Enfant de salaud* jest sposób opisu głośnego procesu z 1987 roku byłego oficera SS i szefa gestapo w Lyonie Klausa Barbie.

Christine Angot (ur. w 1959 roku w Châteauroux), autorka powieści i dramatów łączących osobisty ton z kontrowersyjnymi treściami, ma opinię pisarki prowokacyjnej. Angot była laureatką wielu prestiżowych nagród, w tym Kultury Francuskiej (2005), Flore (2006) oraz Médicis (2021). Jej powieści były tłumaczone na wiele języków, m.in. na angielski, hiszpański i niemiecki. Od czasu wydania *L'Inceste (Kazirodztwo)* w 1999 roku stała się jedną z pierwszoplanowych postaci współczesnej francuskiej literatury⁹, podejmującą tematy homoseksualizmu oraz wykluczenia społecznego. W nocie wydawniczej polskiego wydawcy *Kazirodztwa* czytamy:

Temat *Kazirodztwa* Christine Angot jest potrójny, każda jego część łamie jakieś tabu: homoseksualizm, kazirodztwo i szaleństwo. Autorka, realizując postulat całkowitej szczerości, zachowuje w tekście rzeczywiste imiona swoich bliskich, przyjaciół i rodziny, dokonuje wiwisekcji własnego wnętrza, której intensywność nikogo nie może pozostawić obojętnym. Angot odrzuca artystyczną formę, jej tekst jest intymnym wyznaniem, pełnym gorzkości i złości. (...) Bezkompromisowość w ukazywaniu szczegółów erotycznych zbliżeń przyniosła Angot miano skandalistki, a gorączkowy, „szalony” rytm jej prozy – uznanie wśród krytyków [*Nota wydawcy W.A.B.*].

Książka *Le Voyage dans l'Est* nominowana w 2021 roku to również wstrząsającą opowieść o kazirodztwie. Temat kazirodczego związku między narratorką a jej ojcem nieprzypadkowo powraca w twórczości francuskiej powieściopisarki. Autorka w dzieciństwie przeżyła podobną traumę [*Prix Goncourt 2021...*].

⁸ Zob. nota biograficzna. W: <https://www.lepetitlitteraire.fr/auteurs/sorj-chalandon>.

⁹ Książka *L'Inceste* (Paris, wyd. Stock, 1999) otrzymała entuzjastyczne recenzje w wielu opiniotwórczych dziennikach (m.in. „Les Inrockuptibles”, „Libération”, „Le Monde des livres”).

Nasyconie autobiograficzne prozy Angot powoduje, że krytyka literacka często klasyfikuje jej utwory, odwołując się do terminu autofikcji.

Tym samym utwory nominowane w 2021 roku do Nagrody Goncourtów cechuje różnorodność tematyczna i estetyczna, ich autorzy podejmują tematy trudne i aktualne społecznie, takie jak kazirodztwo, nazizm, rasizm, przemoc policyjna. Natomiast wspólną klamrą tych różnorodnych kreacji literackich pozostają lęki współczesnego świata, których źródłem pozostają poczucie bólu, strachu i nienawiści, towarzyszące każdemu człowiekowi. Temat ten stał się motywem przewodnim rozmowy Louisa-Philippe'a Dalemberta z Julią Kristevą:

Kristeva dostrzega związek lęku z nienawiścią: nienawiść, nierozłączna od lęku, stanowi przede wszystkim także lęk przed samym sobą, nieumiejętność radzenia sobie z własnymi popędami. Lęk i nienawiść są silnie zakorzenione w kruchości jednostki, a nieumiejętność zgłębienia, „przepracowania” własnego strachu i nienawiści powoduje, że rzutujemy je *en face*: obciążam innego stanem zagubienia, którego doświadczam [*Zło, które nas zamieszkuje...* 1996; Rawski 2012, 102-103].

Spośród przedstawionych powyżej laureatów zdaniem francuskich krytyków mniejsze szanse na otrzymanie nagrody miała książka *Milwaukee Blues* Louisa-Philippe'a Dalemberta. Zdecydowana większość dziennikarzy literackich na zwycięzcę typowała Senegalczyka. Z jednej strony podkreślano, że książka *La plus secrète mémoire des hommes* Mohameda Mbougara Sarra była bardzo dobrze przyjęta przez krytyków i wywarła silne wrażenie na kilku jurorach. Z drugiej – zwracano uwagę na skuteczną strategię promocyjną. Wydawnictwa Philippe Rey (Francja) i Jimsaan (Senegal) podejmowały działania promocyjne, mające na celu przybliżenie twórczości młodego pisarza szerokiej publiczności. Przypuszczenia francuskich publicystów znalazły potwierdzenie w decyzji jury. 3 listopada 2021 roku Nagroda Goncourtów została wręczona senegalskiemu pisarzowi młodego pokolenia.

5. Mohamed Mbougar Sarr – laureat Nagrody Goncourtów

31-letni francuskojęzyczny pisarz Mohamed Mbougar Sarr (ur. w 1990 roku w Dakarze) jest pierwszym laureatem Nagrody Goncourtów pochodzącym z Afryki Subsaharyjskiej i najmłodszym zwycięzcą od czasów Patricka Grainville'a, nagrodzonego w 1976 roku. Jak poinformował sekretarz generalny jury Philippe Claudel, senegalski pisarz w pierwszej turze uzyskał 6 głosów na 10.

M. Sarr jest synem lekarza, najstarszym z siedmiorga braci. Dzieciństwo spędził w mieście Diourbel położonym na zachodzie Senegalu. Wrodzone zdolności oraz chęć zdobywania wiedzy sprawiły, że dołączył do wojskowego elitarnego liceum Prytanée militaire w Saint-Louis. Z późniejszej perspektywy pisarz

w następujący sposób komentował wybór drogi zawodowej: „Zanim wybrałem literaturę, wahalem się, czy nie zostać oficerem. Te dwa powołania mają coś wspólnego, przede wszystkim pewną dyscyplinę moralną. W literaturze etyka sprawia, że odrzucasz wszystkie udogodnienia, co redukuje powieść do produktu konsumenckiego” [*Lauréat du Goncourt 2021...*]. W dzieciństwie snuł marzenia o karierze piłkarza, które podsyciała historyczna kwalifikacja reprezentacji Senegal do udziału w Mistrzostwach Świata w Piłce Nożnej w 2002 roku. Rozwahał również zawód prawnika, dziennikarza czy lekarza, jak jego ojciec. Zapytany, czy czuł jakąkolwiek presję ze strony rodziców, aby odnieść sukces jako najstarszy z siedmiu braci, odpowiedział: „Nie, niekoniecznie! Chcę jedynie dać moim braciom jak najlepszy przykład” [Ibidem].

Z czasem uświadomił sobie, że jego prawdziwym powołaniem jest literatura. Dlatego też trafił do liceum Pierre d'Ailly w Compiègne (Oise) we Francji. Następnie podjął studia doktoranckie w dziedzinie literatury w École des Hautes Études en Sciences Sociales w Paryżu. Ukończenie doktoratu zatrzymała błyskotliwa kariera pisarska, którą rozpoczął w wieku 24 lat. Debiutował powieścią *Terre ceinte* (*Ziemia skrepowana*, wyd. Présence africaine). Nagrodzony w 2021 roku utwór jest czwartą powieścią młodego pisarza [Desorques].

Od ponad 10 lat Sarr mieszka wraz z francuską partnerką w Beauvais, na północ od Paryża. Pisarz nie ubiegał się o obywatelstwo francuskie, zachowując własną tożsamość kulturową i narodową, choć nie zawsze ułatwia to funkcjonowanie we francuskim społeczeństwie: „Nie pozostaje w związku małżeńskim z Francją, raczej w otwartym związku. Bycie obcokrajowcem to idealna pozycja, aby zawsze odkrywać ten kraj na nowo, nawet jeśli nie ułatwia to sprawy, zwłaszcza gdy musisz lecieć samolotem” [*Le prix Goncourt 2021...*].

Niezależnie od ogromnego sukcesu medialnego Sarr pozostaje skromnym człowiekiem, odnoszącym się z dystansem do wszelkich wyróżnień i popularności: „Oczywiście byłem nimi zainteresowany, czułem się bardzo zaszczycony, wzruszony, ale na te historie nagrodowe zawsze patrzyłem z dystansem” – podkreślał podczas spotkania na festiwalu w Nancy. Jak pisze w artykule opublikowanym na stronie internetowej TV5 Monde dziennikarz Francuskiej Agencji Prasowej AFP, Pierre Desorgues, zdobywca prestiżowej francuskiej nagrody literackiej nie goni za wyróżnieniami, liczy się dla niego tylko jedna obsesja – literatura: „Literatura to punkt widzenia świata. Nie ma różnicy między życiem a literaturą. Dla mnie to ta sama energia” [Desorgues].

Niezależnie od zdystansowanej opinii samego pisarza do faktu uzyskania nagrody Mohamed Mbougar Sarr na trwale zapisał się na kartach współczesnej literatury, obok takich wielkich twórców jak Marcel Proust, André Malraux, Simone de Beauvoir czy René Maran [Sama]. Przypomnijmy, że ten ostatni był pierwszym pisarzem pochodzenia afrykańskiego, który dokładnie 100 lat temu otrzymał Nagrodę Goncourta za swoją książkę *Batouala – Véritable*

roman *nègre* (*Batouala – Prawdziwa powieść murzyńska*, wyd. Albin Michel)¹⁰, opublikowaną w 1921 roku¹¹. Nagroda Goncourt dla *La plus secrète mémoire des hommes* stanowi zatem wyraz hołdu dla senegalskiej humanistyki.

6. Najbardziej sekretna pamięć ludzi

Konstrukcję świata przedstawionego powieściopisarz opiera na koncepcji narracyjnych labiryntów. Fabułę tworzą różne wątki narracyjne, formaty (pamiętnik, artykuły prasowe, e-mail itp.), pochodzące z różnych okresów historycznych. Akcja rozgrywa się w wielu miastach: w Senegalu, Buenos Aires, ale także w Amsterdamie i Paryżu. Mohamed Mbougar Sarr spogląda również wstecz, na historię burzliwych relacji między Afryką a Europą. Dlatego krytycy, charakteryzując utwór jako „podróż pamięci” przez miejsca i epoki, określają dzieło Sarra jako powieść edukacyjną [*Le prix Goncourt*].

Książka opowiada o losach senegalskiego pisarza. Bohater powieści udaje się do Paryża, by odnaleźć ślad T.C. Elimane’a, autora wydanego w 1938 roku arcydzieła *Labirynthe de l’inhumain* (*Labirynt tego, co nieludzkie*), dzięki któremu zyskał przydomek „Rimbaud nègre” („Czarny Rimbaud”). Niestety, Elimane popadł w niełaskę po tym, jak krytycy uznali, że jego powieść jest plagiatem i stanowi kompilację fragmentów utworów pisarzy klasycznych. Rozwój linii fabularnej przybiera formę śledztwa, młody pisarz stara się odkryć, co kryje się za historią tego dzieła. Powieść zawiera również refleksje nad zawodem pisarza. Rozwój wątków fabularnych, pojawiających się pomiędzy głównym motywem śledztwa, nie przynosi jednoznacznych odpowiedzi. Wskrzeszając duchy Elimane’a, autor urodzony w 1990 roku w Dakarze, kontynuuje refleksje o sile fikcji, samotności, bólu i namiętności, poszukując w ludzkiej pamięci i najskrytszych zakamarkach duszy („pragnienie absolutu, pewność nicości – to równanie stworzenia”). Narrator-wirtuoz, Mohamed Mbougar Sarr, wiedzie czytelników przez różne przestrzenie geograficzne i historyczne, do zmasakrowanych szeregów senegalskich strzelców, do Argentyny w okresie dyktatury wojskowej, Paryża w czasie II wojny światowej, zasiada przy biurku Instagramera, przy łóżku ślepego uzdrowiciela we współczesnym Dakarze. Postaci są wyraziste, język łączy formy i dyskursy, lawirujące między surową zmysłowością, epistolarnymi fragmentami, politycznymi refleksjami na temat kolonialnej dominacji, rodzinnych historii, obrazów z przeszłości Senegalu lat 30. XX wieku oraz współczesnego Paryża [Kiner, online].

¹⁰ Powieść M. Marana ukazała się po polsku w 1923 r., w tłumaczeniu Jana Parandowskiego, w wydawnictwie Lector „Romania”.

¹¹ René Maran (1887-1960) – pisarz urodzony na Martynice, jest autorem ponad dwudziestu książek opublikowanych we Francji w latach 1912-1958.

Dominantą problemową powieści *La plus secrète mémoire des hommes* pozostaje kwestia wyboru między pisaniem a życiem, pragnienie wyjścia poza kwestię spotkania twarzą w twarz Afryki i Zachodu. Belgijski dziennik „La Libre Belgique”¹² charakteryzował powieść jako „napisany z przepychem hymn miłosny o potędze literatury i jej ponadczasowej mocy” [*La plus secrète mémoire...*]. Jednakże jest to złożone dzieło niepoddające się oczywistej klasyfikacji, pozwalające na odczytanie świata przedstawionego na kilku poziomach. Może właśnie w tym tkwi jego wielka siła i uniwersalizm przekazu, które zyskały uznanie tak wielu odbiorców.

7. Decyzja Académie Goncourt w dyskursie medialnym

Zainteresowanie mediów budził przede wszystkim fakt, iż wśród nominowanych znalazł się 31-letni pisarz pochodzenia senegalskiego. Prezentując laureatów Nagrody Goncourta 2021 roku telewizja frankofońska TV5 Monde oraz agencja Międzynarodowej Organizacji Frankofonii zastanawiały się nad szansami każdego z czterech finalistów oraz wydawnictw. Rywalizacja stanowiła bowiem konfrontację między wielokrotnie nagradzаныmi wielkimi domami wydawniczymi – Grassetem (grupa Hachette) i Flammarionem (grupa Madrigall) oraz małymi niezależnymi wydawnictwami, nowicjuszami w tej dziedzinie. Louis-Philippe Dalembert i Mohamed Mbougar Sarr byli reprezentowani przez wydawnictwa Sabine Wespieser i Philippe Rey, których nazwa pochodzi od nazwisk założycieli. W wywiadzie dla kanału telewizyjnego France 24 Sabine Wespieser podkreślała, że dla tego typu wydawnictw konkurowanie z wielkimi markami w branży, „jest niezwykle ważne zarówno pod względem symbolicznym, jak i ekonomicznym” [*Prix Goncourt 2021...*].

Wyniki głosowania podał m.in. francuski tygodnik społeczno-polityczny „L’Obs”¹³. Cytując Philippe’a Claudela, sekretarza generalnego Académie Goncourt, redakcja odnotowała, iż Senegalczyk uzyskał sześć głosów. Pozostałe powędrowały do Sorja Chalandona za powieść *Enfant de salaud (Dziecko drania)* oraz Haitańczyka Louisa-Philippe’a Dalemberta za *Milwaukee Blues*. Natomiast nikt nie oddał głosu na utwór *Le Voyage dans l’Est* Christine Angot, który tydzień wcześniej zdobył nagrodę Médicis. Decyzja członków jury była zgodna, dlatego zwycięzcę wybrano już w pierwszej turze. Jak podkreśliła Paule Constant, laureatka Prix Goncourt w 1988 roku, członkini Académie

¹² „La Libre Belgique”, znana jako „La Libre”, to belgijska francuskojęzyczna gazeta codzienna, która prezentuje wiadomości krajowe i międzynarodowe. Rozpoczęła swoją historię w 1884 r. pod nazwą „Le Patriote” (aktualna nazwa od 1915 r.).

¹³ „L’Obs” (wcześniej „Le Nouvel Observateur”) – francuski tygodnik światopoglądowo związany z francuską socjaldemokracją. W obecnej formie powstał w 1964 r.

Goncourt od 2013 roku, książka Sarra to „hymn na cześć literatury”. Z kolei przewodniczący Philippe Claudel konstataował: „Za sprawą tego młodego autora powróciliśmy do podstaw testamentu Goncourta. (...) Mijmy nadzieję, że Goncourt nie odbierze mu pragnienia pisania” [Ibidem].

Przyznanie najbardziej prestiżowej nagrody literackiej Afrykańczykowi było szeroko komentowane w mediach – od afrykańskich po europejskie. Zasadniczo uwaga dziennikarzy koncentrowała się na dwóch aspektach: narodowości oraz wieku laureata. Hugues Richard Sama zauważa, że „wyróżnienie to jest wyjątkowe z uwagi na młody wiek pisarza, ale także dlatego, że Senegalczyk został zwycięzcą w pierwszej turze, uzyskując sześć głosów na dziesięć. Komentując ten wynik „Tribune de Genève”¹⁴ podkreślała, że honorując sześcioma głosami młodego senegalskiego pisarza, czcigodna Akademia Goncourt zdecydowanie opowiedziała się „po stronie młodości”.

LaPresse.ca w Quebecu, najbardziej wszechstronna francuskojęzyczna strona informacyjna w Ameryce Północnej, w publikacji pod tytułem *Le Goncourt remis au Sénégalais Mohamed Mbougar Sarr (Goncourt przyznany Senegalczykowi Mohamedowi Mbougarowi Sarr)*, pisała, że „młody, nieznan szerokiej publiczności pisarz i lider sprzedaży Senegalczyk Mohamed Mbougar Sarr Otrzymał nagrodę Prix Goncourt za powieść *Najbardziej sekretna pamięć ludzi* oraz belgijską nagrodę Amélie Nothomb Renaudot za *Pierwszą krew*” [*Le Goncourt remis...*]. „Mały Mbougar w wielkich ligach” – stwierdził „L’Observateur Paalga”, jeden z największych dzienników w Burkina Faso¹⁵. Z kolei dziennik senegalski „EnQuête” tytułując autora „dumą Senegalu i kontynentu”, podkreślał, że „Mohamed Mbougar Sarr honoruje Afrykę”¹⁶. W artykule *Le prix Goncourt au Sénégalais Mohamed Mbougar Sarr et à son „roman étourdissant” (Nagroda Goncourt dla senegalskiego Mohameda Mbougara*

¹⁴ „Tribune de Genève” – gazeta wydawana w języku francuskim, założona w 1879 r. przez amerykańskiego bankiera Jamesa T. Batesa. Jedyna popularna gazeta codzienna, mająca znaczenie w Genewie (kanton).

¹⁵ „L’Observateur Paalga” – gazeta założona w 1973 r. pod nazwą „L’Observateur”. Obecnie najchętniej czytana spośród trzech dzienników burkińskich (Burkina Faso). W latach 1984-1987 została zakazana przez prezydenta Thomasa Sankarę, a następnie na początku prezydentury jego następcy, Blaise’a Compaoré. Dopiero w 1991 r. ponownie zaczęła ukazywać się pod obecnym tytułem. „Paalga” w języku moré, którym posługuje się grupa etniczna Mossi, oznacza „nowy”. W 2008 r. z okazji 35-lecia tytułu dyrektor agencji Edouard Ouédraogo uznał, że gazeta wypełniła historyczną rolę, „tworząc przestrzeń, w której ludność Burkina Faso uczyła się konfrontować swoje idee, przekonania polityczne, przekonania ideologiczne w zdrowy sposób, ku wielkiemu szczęściu demokracji” – zob. <https://www.courrierinternational.com/notule-source/l-observateur-paalga> [Dostęp 4 XI 2021].

¹⁶ „Enquête” – dziennik założony w czerwcu 2011 r. Gazeta miała na celu prezentowanie wyników śledztwa przeprowadzonych przez senegalskich dziennikarzy. W ciągu jednego roku istnienia ugruntowała swoją pozycję w bardzo konkurencyjnym krajobrazie prasy senegalskiej. „Enquête” jest prowadzony przez zespół około 30 dziennikarzy na czele z Mamadou Wane, dobrze znanym w dakarskim środowisku dziennikarskim, z wykształcenia filozofem. Wane był redaktorem najpopularniejszych gazet w kraju – „Le Populaire” i „L’Observateur”.

Sarra i jego „oszałamiającej powieści”) tygodnik „Courrier International”¹⁷ w ślad za innymi periodykami podkreślał, że wyróżniony jest pierwszym pisarzem z Afryki Subsaharyjskiej, który zdobył najbardziej prestiżową francuską nagrodę literacką. Tygodnik przedstawił również reakcje francuskojęzycznej prasy zagranicznej.

Francuskie media bardzo szczegółowo omawiały problematykę nagrodzonej powieści. Salomé Kiner/aq, dziennikarka szwajcarskiej telewizji TSR, w publikacji pt. „*La plus secrète mémoire des hommes*”, *roman-labyrinthe de Mohamed Mbougar Sarr* („*Najbardziej sekretna pamięć ludzi*” – powieść-labyrinth Mohameda Mbougara Sarra), zamieszcza obszernie fragmenty powieści, które opatruje rozbudowanym komentarzem. Publicystka podkreśla, że Diégane Latyr Faye jest postacią fikcyjną, ale łatwo można go sobie wyobrazić, iż jego prototypem jest powieściopisarz Mohamed Mbougar Sarr:

Autor z powodzeniem mógłby być tym młodym pisarzem, który nocą spaceruje paryskimi ulicami, rozmyślając o swoich egzystencjalnych wątpliwościach i literackich osiągnięciach. Diégane w Paryżu odwiedza grupę młodych afrykańskich literatów: wszyscy obserwują się nawzajem, dyskutują, piją, uprawiają seks i snują rozważania nad potrzebą twórczości na wygnaniu. Afrykańscy pisarze żyją w Francji w realiach swoistego „czarnego literackiego ghetta”, w którym wszyscy egzystują w stanie między pragnienie zdobycia uznania a odmową posłuszeństwa [Kiner, online].

Treść utworu skrótkowo przedstawia również senegalski portal informacyjny Seneweb¹⁸. Jak podkreśla autor publikacji, inspiracją do powstania fabuły powieści Senegalczyka była postać Yambo Ouologuema¹⁹, francuskojęzycznego autora, urodzonego w Bandiagarze (kraj Dogonów) we francuskim Sudanie (obecnie Mali). W 1968 roku Ouologuem, gdy miał zaledwie 28 lat, otrzymał

¹⁷ „Courrier International” – francuski tygodnik z siedzibą w Paryżu, który tłumaczy i publikuje fragmenty artykułów z międzynarodowych gazet. Założony w 1987 r. przez pięciu paryżan (Jean-Michel Boissier, Hervé Lavergne, Maurice Ronai, Jacques Rosselin i Juan Calderon) po raz pierwszy ukazał się 8 listopada 1990 r., rok po upadku muru berlińskiego [zob. <http://www.jolpress.com/article/courrier-international-lactualite-vue-dailleurs-22172.html>] [Dostęp 20 XI 2021].

¹⁸ Seneweb został założony w 1999 r. przez Abdoulaye Salama Madiora Falla. W ciągu kilku miesięcy strona odniosła ogromny sukces, zwłaszcza wśród diaspory senegalskiej. Oprócz wiadomości udostępnia materiały wideo i audio oraz fora polityczne. Kilka lat po powstaniu portal stał się najczęściej odwiedzanym i popularnym we frankofońskiej Afryce Zachodniej. Każdego dnia setki tysięcy internautów logują się do Seneweb, który jest senegalskim gigantem internetowym. Dziś Seneweb zajmuje pierwsze miejsce wśród treści zawierających wyłącznie senegalskie strony. Seneweb jest również klasyfikowany jako 2176 strona najczęściej odwiedzanych witryn w Internecie spośród 234 mln na całym świecie. Miesięcznie ponad 4 mln odwiedzających i ponad 30 mln odsłon. Większość odwiedzających pochodzi z Senegalu, Francji, Stanów Zjednoczonych i innych krajów afrykańskich [zob. <https://www.alex.com/siteinfo/seneweb.com>] [Dostęp 18 XI 2021].

¹⁹ Yambo Ouologuem (1940–2017) – szkołę średnią ukończył w Mali, następnie kontynuował naukę w Liceum Henri IV we Francji, dokąd udał się w 1960 r. Uzyskał licencjaty z literatury, filozofii oraz anglistyki. Zdobyl doktorat z socjologii. Nigdy nie ukrywał licznych zapożyczeń, którym nadawał nowe ujęcie. Jednak oskarżenia o plagiat i procesy zmusiły go do zaprzestania działalności literackiej [zob. <https://information.tv5monde.com/culture/mali-pourquoi-faut-il-rehabiliter-l-ecrivain-yambo-ouologuem-198264>] [Dostęp 12 XI 2021].

Nagrodę Renaudota za książkę *Le devoir de violence* (*Nakaz gwałtu*). Wyróżnienie Afrykanina jedną z najbardziej prestiżowych nagród literackich we Francji było wydarzeniem bezprecedensowym w świecie współczesnej literatury. Jednak w 1972 roku pisarz został oskarżony o „zapożyczenie” treści z utworów innych pisarzy, w tym angielskiego pisarza i dramaturga Henry Grahama Greene’a (1904-1991) oraz powieści *Le Dernier des Justes* André Schwartz-Bart, za którą pisarz otrzymał w 1959 roku Nagrodę Goncourtów.

Wydarzenie literackie było również szeroko komentowane we francuskich audiowizualnych mediach publicznych²⁰. Telewizja frankofońska TV5 Monde relacjonowała gratulacje napływające z Francji oraz kontynentu afrykańskiego, a także reakcje samego laureata. „Czuję dużo radości po prostu. W literaturze nie ma wieku. Można być bardzo młodym, mając 67, 70 lat lub 30 lat i nadal być starym” – powiedział dziennikarzom laureat. Tym „literackim gestem” Akademia Goncourt, według niego, wysłała „bardzo czytelny sygnał do wszystkich kręgów literackich francuskojęzycznego świata”. Uważa, że nie jest to „przysługa wyświadczana afrykańskiemu pisarzowi”, jednocześnie precyzuje, ale nie należy, jego zdaniem, ignorować „kwestii politycznych, które mogą kryć się za podobną nagrodą” [*Prix Goncourt...*].

Z kolei Międzynarodowe Francuskie Radio (Radio France Internationale – RFI), które od początku śledzi karierę młodego pisarza, przypomina liczne wyróżnienia i nagrody oraz fakt, iż wypowiedź radiowa Mohameda Mbougara Sarra po raz pierwszy wybrzmiała właśnie na falach radiowych RFI. W wieku zaledwie 23 lat autor otrzymał nagrodę literacką Stéphane Hessela za najlepszą nowelę w konkursie zorganizowanym przez RFI. Od czasu nagrody Ahmadou Kourouma i Grand Prix du roman métis w 2015 roku za pierwszą powieść *Terre ceinte* młody Senegalczyk nigdy nie przestał pisać i wykazał się coraz większym talentem. RFI przypomina wielokrotnie nagradzaną powieść-odysęję o imigrantach *Silence du cœur* oraz nagrodę French Voices Grand Prize, którą pisarz otrzymał w 2018 roku za angielskie tłumaczenie jednej z jego książek – *Terre Ceinte* (Earth Girdle).

Nagrodzony za swoje trzy poprzednie powieści Mohamed Mbougar Sarr osiągnął szczyt w sztuce pisania dzięki *Najbardziej sekretnej pamięci ludzi* (...). Stawia główne pytania twórcy: dlaczego, jak i dla kogo piszemy? Od kontynentu afrykańskiego przez Amerykę Południową po Europę senegalskiemu powieściopisarzowi udaje się połączyć wszystkich pisarzy bliskich jego sercu, poczynając od Yambo Ouologuema, pisarza malijskiego. Pomysłowa, wymagająca, prowokująca książka. Mistrzowska książka, która będzie się wyróżniać [*Mohamed Mbougar Sarr...*].

Przyznanie prestiżowej francuskiej nagrody literackiej senegalskiemu pisarzowi z oczywistych przyczyn spotkało się z żywą reakcją Afrykańczyków oraz afrykańskich mediów. Kilka godzin po oficjalnych uroczystościach oficjalne

²⁰ Zob. Komentarz Elizabeth Alain, dziennikarki telewizji informacyjnej France 24: [*Le prix Goncourt 2021...*].

pisma z gratulacjami skierowali przedstawiciele świata kultury i literaci. Alain Mabanckou, kongijski pisarz, poeta i eseista, napisał na Twitterze, „Gratulacje dla Senegalczyka Mbougara Sarra, Prix Goncourt 2021. Senegal honoruje światową literaturę w tym historycznym dniu. Brawo!” [*Le prix Goncourt 2021...*]. Pape Faye, senegalski autor i reżyser wspomina, że Mbougar Sarr był wybitnym studentem i że już będąc uczniem, został odznaczony Narodowym Orderem Zasługi jako najlepszy licealista w prestiżowym ogólnokrajowym konkursie z filozofii, historii i geografii (2009). Nagrodę wręczył osobiście prezydent Republiki Senegalu, Macky Sal, który podkreślił, że jest „dumny z tej pięknej konsekracji”, która uświetnia „tradycję doskonałości senegalskich literatów”²¹.

Zbieg okoliczności sprawił, że w czasie ceremonii wręczenia Nagrody Goncourta w Paryżu członkowie Stowarzyszenia Pisarzy Senegalu zebrali się, aby przygotować się do Międzynarodowego Dnia Pisarza Afrykańskiego. Posiedzenie stowarzyszenia zdominował temat osiągnięć nagrodzonego twórcy. Alioune Badara Bèye, prezes Stowarzyszenia, podkreślał odwagę Mohameda Mbougara Sarra, który w swoich pracach podejmuje trudne tematy: „czy to władza, czy to religia, czy to homoseksualizm... To ktoś, kto z wielką łatwością podejmuje te wszystkie tematy. To młoda osoba, która weszła do świata literatury, aby odkryć nowe pisanie. To powód do dumy dla naszego kraju i całego kontynentu” [*Le prix Goncourt...*]. Według Mamadou Camary, również członka Stowarzyszenia Pisarzy, jest to powód do dumy dla Senegalu, ale także dla całej Afryki: „przeczytałem kilka jego poprzednich powieści. Odważny i poetycki styl. To znakomity przykład młodej literatury senegalskiej” [*Le prix Goncourt...*].

W nagłówkach prasowych nie brakowało emocjonalnych wyrażen i pochlebnych epitetów zarówno pod adresem samego pisarza, jak i jego niezwykłego osiągnięcia. Senegalska Agencja Prasowa APS w artykule pt. *La presse rend honneur à Mohamed Mbougar Sarr (Prasa honoruje Mohameda Mbougara Sarra)* wymienia nagłówki senegalskiej prasy z 4 listopada 2021 roku na temat wyróżnienia senegalskiego pisarza: *Le sacre d'un crack (Koronacja asa)*, *Mbougar, le formidable (Mbougar, Wspaniały)*, *Le fabuleux destin de Mohamed Mbougar Sarr (Wspaniałe przeznaczenie Mohameda Mbougara Sarra)*, *Mbougar à jamais le premier (Mbougar na zawsze pierwszy)*, *Mbougar au firmament (Mbougar na firmamencie)* czy *Mohamed Mbougar Sarr, la sensation littéraire de l'année (Mohamed Mbougar Sarr, literacka sensacja roku)*, jak pisał „Le Soleil”, największy dziennik w kraju.

Jednym z pierwszych dzienników, które poinformowały o osiągnięciu pisarza urodzonego w Dakarze, była senegalska gazeta „Le Soleil” (*Mohamed Mbougar Sarr wygrywa Nagrodę Goncourt*). Senegalski portal Seneweb

²¹ W 2018 r. David Diop otrzymał Goncourt des Lycéens, a w 2021 r. – Międzynarodową Nagrodę Bookera. Poza tym literatura senegalska została nagrodzona Międzynarodową Nagrodą Neustadt, którą otrzymał pisarz Boubacar Boris Diop.

zauważa, że Mohamed Mbougar Sarr nie był najbardziej znanym spośród finalistów, ale imponująca ambicja i zaskakująca narracja jego powieści zdołały przekonać do siebie tych, którzy ją przeczytali. Powieść senegalskiego pisarza zachwyciła zarówno krytyków literackich i publicystów, jak i czytelników. Decyzja Akademii, zdaniem redakcji dziennika „L'info”, jest „uhonorowaniem senegalskiej humanistyki!": „Lekcja życia. Słowa, które brzmią jak negacja defetyzmu, lenistwa. Odmowa fatalizmu” [*La presse rend honneur...*]. W „Sud Quotidien”, pierwszym niezależnym dzienniku w kraju, senegalski poeta Amadou Lamine Sall, zdobywca Grand Prix Akademii Francuskiej, złożył wyrazy uznania powieściopisarzowi, który „ulepszył i [swój] kraj, i pisarzy [swojego] kraju” [Ibidem].

Jednakże talent literacki Mohameda Mbougara Sarra nie był jednoznacznie postrzegany w jego ojczystym kraju. Nie wszyscy cieszyli się sukcesem młodego Senegalczyka, a na senegalskich mediach społecznościowych, takich jak Twitter i Facebook, pojawiła się fala negatywnych komentarzy [*Sacré Prix Goncourt...*]. Kontrowersje dotyczyły przede wszystkim stanowiska pisarza w kwestii homoseksualizmu. W 2018 roku Mohamed Mbougar Sarr wydał książkę *De purs hommes*, w której bezpośrednio podejmował kwestię homoseksualizmu. Bohater powieści młody nauczyciel Ndéné Guèye znajduje odwagę, by rozpocząć moralną walkę z hipokryzją społeczeństwa. Krytycy reprezentujący konserwatywne i tradycjonalistyczne kręgi negatywnie odebrała powieść i gdy w przestrzeni medialnej pojawiła się informacja o nagrodzie, niektórzy senegalscy internauci byli przekonani, że nagrodzono kontrowersyjny utwór młodego pisarza. Na forach internetowych rozpowszechniano informację, że laureat Goncourta 2021 napisał książkę o homoseksualizmie w Senegalu, co wywołało falę skrajnych reakcji i nieprzychylnych opinii pod jego adresem w mediach społecznościowych.

Pomimo zajadłych wpisów i skrajnie negatywnych wypowiedzi części internautów pisarz z dystansem odniósł się do tych reakcji:

Szanuję wszystkie opinie, o ile są wyrażane z szacunkiem i z zachowaniem mojego prawa do wolności twórczej. Nie odbieram innym prawa do krytyki, jednak krytyka powinna być uczciwa. Otrzymałem wspaniałą nagrodę, która uszczęśliwiła wiele osób. Myślę, że ta radość musi zwyciężyć. Ale jeśli radość nie zwycięży, to też nie ma problemu. W każdym razie, jeśli o mnie chodzi, życie toczy się dalej, a pisanie będzie dla mnie trwać dalej [Ndiaye T., online].

8. Podsumowanie

Przyznanie Nagrody Goncourtów 2021 sprawiło, że Mohamed Mbougar Sarr, utalentowany i odważny pisarz młodego pokolenia, zyskał międzynarodową sławę. Senegalczyk był celebrowany jako bohater przez międzynarodową

prasę frankofońską od Paryża, Brukseli, Genewy po Wagadugu, Dakar i drugą stronę Atlantyku, z Montrealem.

Jak słusznie zauważa Tomasz Piekot, „skoro media w różnym stopniu koncentrują swoją uwagę na różnych typach wydarzeń, to możliwe jest dotarcie do systemu wartości, który tymi procesami steruje” [Piekot 2006]. Przeprowadzona przez nas analiza dyskursu medialnego pozwala stwierdzić, iż w odniesieniu do interesującego nas wydarzenia literackiego francuskojęzyczne i frankofońskie media koncentrują swoją uwagę na wybranych aspektach: młodym wieku pisarza oraz jego pochodzeniu afrykańskim. Zaś kwestia analizy nagrodzonego dzieła literackiego z uwzględnieniem takich aspektów jak treść, problematyka, tradycja literacka czy środki artystyczne należą do nielicznych.

W rozmowie z dziennikarzem Francuskiej Agencji Prasowej AFP Mbougar Sarr w następujący sposób komentował status francuskojęzycznego pisarza afrykańskiego pochodzenia: „Miałem szczęście, że otrzymałem wsparcie: nie dotyczy to wszystkich pisarzy afrykańskich. Ani też wszystkich pisarzy! Doskonale zdaję sobie sprawę, że bycie afrykańskim pisarzem publikującym we Francji może być skomplikowane, podobnie jak w przypadku wszystkich, którzy pochodzą z marginesu. Ale to się zmienia, chociaż literatura afrykańska pozostaje w dużej mierze nieznaną” [Ibidem]. Spośród ogromnej liczby artykułów prasowych i komentarzy, które podejmowały tę kwestię, warto odnotować artykuł Khadima Ndiaye na stronie „Senepus”, którego tytuł stanowi parafrazę nagrodzonej książki M. Sarra *La plus secrète des charges contre l'assignation identitaire (Najbardziej tajemny zarzut przeciwko przypisaniu tożsamości)* [Ndiaye K., online]. Senegalski myśliciel podkreśla, że nagrodzony pisarz otwarcie wyrażał stanowisko, iż pragnie być po prostu uważany za pisarza, a nie przez pryzmat swojego afrykańskiego pochodzenia²². Przypomina, że podczas odbioru Prix Goncourt laureat wypowiedział znamienne słowa: „Moim marzeniem jest, aby od dzisiaj czarnoskóry pisarz afrykański, który otrzymuje Nagrodę Goncourtów, nie był już uważany za wyjątek, rzadkość, przysługę, którą zrobiono mniejszościom” [Ibidem]. Dodajmy, że w wywiadzie dla „Afrique Magazine” Mbougar Sarr potwierdza ten punkt widzenia:

Nie zawsze utwory francuskojęzycznych pisarzy afrykańskich są uważane za dzieła literackie same w sobie. Istnieje pokusa, aby powiązać je z kulturową, a nawet biologiczną specyfiką, aby je zrozumieć, odrzucając na dalszy plan kwestię czysto literacką. Można argumentować, że nie ma czegoś takiego jak literatura czysto literacka i że cała literatura jest przesiąknięta kulturą. To prawda. Ale problem pojawia się, gdy ten kulturowy bagaż staje się ważniejszy niż sam tekst [Ibidem].

Dlatego Mbougar Sarr chciał uwolnić swoją twórczość od „bagażu kulturowego” i nadmiernej „egzotyki”, unikając postrzegania jego twórczości w kontekście narracji postkolonialnej, a jego samego jako pisarza afrykańskiego.

²² Takie stanowisko od lat 90. reprezentuje większość pisarzy afrykańskich. Więcej na ten temat zob. [Kalinowska 2018, 29-48].

Jednakże odnosząc się do sformułowanej w latach 50. XX wieku teorii *gatekeepingu*, zakładającej, że przekazy o charakterze informacyjnym podlegają subiektywizacji już na etapie selekcji materiału, możemy stwierdzić, że w dyskursie medialnym francuskich mediów dominuje narracja postkolonialna. Z kolei rytualne ujęcie senegalskich mediów społecznościowych umożliwia spojrzenie na kulturę afrykańską przez pryzmat konstruowanych przekazów oraz zaobserwować korelacje między kulturą, komunikatami i uczestnikami kultury [McCombs 2008; *Nauka o komunikowaniu* 2001; Baran, Davis 2007, 364-365]. Pozwala to z kolei sformułować wniosek o opiniotwórczej funkcji prasy, zaś wybór nośnika „dyskursu społecznego” pada na media społecznościowe.

Bibliografia

- Baran Stanley J., Davis Dennis K. 2007. *Teorie komunikowania masowego*. Tłum. Sadza A. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: 364-365.
- Desorgues P. *Qui est Mohamed Mbougar Sarr, l'écrivain sénégalais, lauréat du Goncourt?* W: <https://information.tv5monde.com/info/qui-est-mohamed-mbougar-sarr-l-ecrivain-senegalais-favori-du-goncourt-430812> [Dostęp 4 XI 2021].
- Fiske John. 1999. *Wprowadzenie do badań nad komunikowaniem*. Wrocław.
- Goncourt 2021: Milwaukee Blues by Louis-Philippe Dalembert among the 4 finalists*. „iciHaiti”. W: <https://www.icihaiti.com/en/news-35099-icihaiti-goncourt-2021-milwaukee-blues-by-louis-philippe-dalembert-among-the-4-finalists.html> [Dostęp 11 XI 2021].
- Kalinowska Ewa. 2018. *Postkolonialne dzieci francuskojęzycznej literatury afrykańskiej*. „Afryka” nr 48: 29-48.
- Kiner Salomé [Kiner/aq]. « *La plus secrète mémoire des hommes* », roman-labyrinthe de Mohamed Mbougar Sarr. W: <https://www.rts.ch/info/culture/livres/12566483-la-plus-secrete-memoire-des-hommes-romanlabyrinthe-de-mohamed-mbougar-sarr.html> [Dostęp 5 XI 2021]
- « *La plus secrète mémoire des hommes* » Mohamed Mbougar Sarr. W: http://www.philippe-rey.fr/livre-La_plus_secr%C3%A8te_m%C3%A9moire_des_hommes-504-1-1-0-1.html [Dostęp 12 XI 2021].
- La presse rend honneur à Mohamed Mbougar Sarr*. W: <http://aps.sn/la-une/article/la-presse-rend-honneur-a-mohamed-mbougar-sarr> [Dostęp 5 XI 2021].
- Lauréat du Goncourt 2021 : 10 choses à savoir sur Mohamed Mbougar Sarr*. W: https://www.seneweb.com/news/Culture/laureat-du-goncourt-2021-10-choses-a-sav_n_362967.html [Dostęp 4 XI 2021].
- Le prix Goncourt au Sénégalais Mohamed Mbougar Sarr et à son « roman étourdissant »*. W: <https://www.courrierinternational.com/article/vu-de-letranger-le-prix-goncourt-au-senegalais-mohamed-mbougar-sarr-et-son-roman> [Dostęp 4 XI 2021].
- Le prix Goncourt de Mohamed Mbougar Sarr fait la fierté du Sénégal*. W: <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20211103-le-prix-goncourt-de-mohamed-mbougar-sarr-fait-la-fierte%C3%A9-du-s%C3%A9n%C3%A9gal> [Dostęp 15 XI 2021].
- Le prix Goncourt 2021 a été décerné à Mohamed Mbougar Sarr pour son roman «La Plus Secrète Mémoire des hommes»*. W: <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20211103-le-prix-goncourt-est-attribu%C3%A9-%C3%A0-mohamed-mbougar-sarr-pour-la-plus-secr%C3%A8te-m%C3%A9moire-des-hommes> [Dostęp 4 XI 2021].

- Le prix Goncourt pour le Sénégalais Mohamed Mbougar Sarr.* W: <https://www.nouvelobs.com/topnews/20211103.AFP4199/le-prix-goncourt-pour-le-senegalais-mohamed-mbougar-sarr.html> [Dostęp 11 XI 2021].
- Le Goncourt remis au Sénégalais Mohamed Mbougar Sarr.* W: <https://www.lapresse.ca/arts/litterature/2021-11-03/le-goncourt-remis-au-senegalais-mohamed-mbougar-sarr.php> [Dostęp 5 XI 2021].
- McCombs Maxwell. 2008. *Ustanawianie agendy. Media masowe i opinia publiczna.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- McCombs Maxwell, Shawa Donald. 1972. *The agenda-setting function of mass media.* „Public Opinion Quarterly” no 2, Vol. 36: 176-187.
- Mohamed Mbougar Sarr remporte le prix Goncourt avec son roman «La plus secrète mémoire des hommes».* W: <https://www.rfi.fr/fr/culture/20211103-mohamed-mbougar-sarr-remporte-le-prix-goncourt-avec-son-roman-la-plus-secre-C3%A8te-m%C3%A9moire-des-hommes> [Dostęp 4 XI 2021].
- Nagroda Goncourtów.* W: https://pl.wikipedia.org/wiki/Nagroda_Goncourt%C3%B3w [Dostęp 4 XI 2021].
- Nauka o komunikowaniu: podstawowe orientacje teoretyczne.* 2001. Red. Dobek-Ostrowska B. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ndiaye Khadim. *La plus secrète charge contre l'assignation identitaire.* W: <https://www.senepius.com/opinions/la-plus-secrete-charge-contre-lassignation-identitaire> [Dostęp 11 XI 2021].
- Ndiaye Thiebeu. *Mohamed Mbougar Sarr: Le Goncourt de la polémique.* W: https://www.seneweb.com/news/Culture/mohamed-mbougar-sarr-le-goncourt-de-la-p_n_363390.html [Dostęp 13 XI 2021].
- Nicolas Michel. *René Maran, premier auteur noir à remporter le Goncourt, est de retour.* W: <https://www.jeuneafrique.com/1258062/culture/rene-maran-premier-auteur-noir-a-remporter-le-goncourt-de-retour/> [Dostęp 4 XI 2021].
- Nota wydawcy W.A.B.* W: <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=49614> [Dostęp 11 XI 2021].
- Piekot Tomasz. 2006. *Dyskurs polskich wiadomości prasowych.* Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas. W: <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2014/1012/164254-piekot-t-dyskurs-polskich-wiadomosci-prasowych-calosc.pdf> [Dostęp 15 XI 2021].
- 5-godzinna debata po francusku!* W: <https://www.institutfrancais.pl/pl/wydarzenia/herve-le-tellier-i-l-anomalie-gallimard-23ci-laureat-polskiego-wyboru-goncourtow> [Dostęp 11 XI 2021].
- Pisarek Walery. 1988. *Prasa wobec wyzwania nowych mediów.* „Zeszyty Prasoznawcze” nr 4(118): 65-82.
- Prix Goncourt de Mohamed Mbougar Sarr, les félicitations affluent de France et d'Afrique.* W: <https://information.tv5monde.com/afrique/prix-goncourt-de-mohamed-mbougar-sarr-les-felicitations-affluent-de-france-et-d-afrique> [Dostęp 10 XI 2021].
- Prix Goncourt 2021 : l'heure du renouveau ou de la consécration ?* W: <https://information.tv5monde.com/info/prix-goncourt-2021-l-heure-du-renouveau-ou-de-la-consecration-430947> [Dostęp 4 XI 2021].
- Ptaszek Grzegorz. 2015. *Jak badać medialny obraz świata?* W: *Współczesne media. Medialny obraz świata.* T. 1: *Zagadnienia teoretyczne.* Red. Hofman I., Kępa-Figura D. Lublin: Wydawnictwo UMCS: 13-24.
- Rawski Jakub. 2012. *Gorsząca inność. Dziecko jako obiekt.* „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura IV” Folia t. 4: 95-104.

Sacré Prix Goncourt : comment en 24 heures, Mbougar est passé de ange à démon aux yeux des internautes sénégalais. W: https://buzzsenegal.com/news/Confessions/sacre-prix-goncourt-comment-en-24-heures_n_65695.html?fbclid=IwAR2ouCQMWg5e0RFYBrccZR66BXPd3SDvx4uaWBoYlw2WUmw36QJsmwv1mt4 [Dostęp 13 XI 2021].

Sama H.R. *Prix Goncourt 2021 : Le petit Mbougar dans la cour des grands.* W: http://www.lobserveur.bf/index.php?option=com_k2&view=item&id=6175:prix-goncourt-2021-le-petit-mbougar-dans-la-cour-des-grands&Itemid=112 [Dostęp 4 XI 2021].

Silverman David. 2007. *Interpretacja danych jakościowych.* Przeł. Głowacka-Grajner M., Ostrowska J. Warszawa: PWN.

Zło, które nas zamieszkuje. Rozmowa Louisa-Philippe'a Dalemberta z Julią Kristevą. 1996. Tłum. Maciejewska B. „Magazyn Sztuki” nr 12: 168.